

ВІДГУК РЕЦЕНЗЕНТА

**кандидата юридичних наук, доцента,
професора кафедри теорії права, міжнародного права та приватного права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Ткаченка Олександра Валерійовича**

**на дисертацію
ІВАНІВА АНДРІЯ РОМАНОВИЧА
«ПРЕЦЕДЕНТНА СИЛА СУДОВИХ АКТІВ У НАЦІОНАЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ І ОСОБЛИВОСТІ»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження. Питання прецедентної сили судових актів і нормативного впорядкування їхнього впливу на правозастосування є одним із ключових у сучасній доктрині теорії права і процесуальному законодавстві України. Динамічний розвиток судоустрою після реформи 2016–2017 років, суттєве посилення ролі Великої Палати Верховного Суду та Конституційного Суду України у виробленні загальнообов'язкових правових орієнтирів, а також євроінтеграційні зобов'язання щодо імплементації стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – усі ці чинники ставлять проблему юридичної визначеності та передбачуваності судової практики в центр наукової і практичної уваги. Від належного вирішення цієї проблеми безпосередньо залежать однаковість підходів при вирішенні подібних справ, ефективний захист прав суб'єктів правовідносин і загальна якість правосуддя в Україні.

Значущість теми посилюється сучасними суспільними викликами. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила появу принципово нових категорій спорів, для яких готових законодавчих рішень нерідко немає, а потреба в стабільних судових правових орієнтирах є особливо гострою. Тому теоретичне осмислення моделей де-факто прецедентності та системних бар'єрів її інституціоналізації, здійснене в дисертаційній роботі Іваніва А. Р., набуває беззаперечної наукової та прикладної актуальності.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне наукове осмислення прецедентної сили судових актів у національному судочинстві, з'ясування її доктринальних, нормативних та інституційно-процедурних засад і розроблення теоретично обґрунтованих підходів до її системного нормативного впорядкування. Вісім послідовно сформульованих завдань логічно структурують дослідницький процес – від доктринального аналізу природи прецеденту та порівняльно-правового огляду двох провідних правових сімей до вироблення класифікаційної моделі, аналізу механізму формування правових висновків і формулювання конкретних законодавчих пропозицій. Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя,

пов'язані з формуванням та дією прецедентної сили судових актів; предметом – власне прецедентна сила судових актів і засади її нормативного закріплення. Визначення мети, завдань, об'єкта і предмета є науково коректним і відповідає обраній темі.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням, у якому прецедентна сила судових актів розкривається через авторську концептуальну модель де-факто прецедентності – самостійний теоретико-правовий конструкт, що позначає стан правопорядку, за якого прецедентний вплив судових актів фактично проявляється, але нормативно оформлений лише фрагментарно. Саме ця концептуальна рамка, виявлена у трьох взаємопов'язаних вимірах (практика ЄСПЛ як джерело конвенційного тлумачення, висновки Верховного Суду з обов'язком врахування, рішення КСУ як безумовно-обов'язкові акти), відрізняє дане дослідження від усіх попередніх і визначає його наукову першість.

Оцінка змісту та методології дослідження. Структура дисертації є логічно вивіреною і внутрішньо узгодженою. Перший розділ розкриває доктринальні засади і порівняльно-правовий зріз – природу судового прецеденту, його генезу в англосаксонській правовій сім'ї та особливості функціонування в романо-германській традиції. Другий розділ є методологічно-практичним: у ньому детально досліджуються види прецедентів, механізм їх вироблення Конституційним Судом України і Верховним Судом, а також прецедентний характер рішень ЄСПЛ. Третій розділ – прикладний і синтетичний: поєднує системний аналіз бар'єрів інституціоналізації прецедентності та цілісну нормативну модель її впорядкування.

Методологічну основу становить різноманітний і належно застосований комплекс методів: діалектичний, системний, формально-догматичний, герменевтичний, порівняльно-правовий, історико-правовий і метод наукового моделювання. Особливо продуктивним видається використання герменевтичного методу для розмежування понять *ratio decidendi* й *obiter dictum* та доведення того, що прецедентна сила пов'язана з нормативно релевантним висновком, а не з рішенням у цілому. Емпірична база є представницькою: статистика ВС за 2018–2024 роки, матеріали ЄДРСР, рішення КСУ та ЄСПЛ, соціологічні дані КМІС і Центру Разумкова за 2024–2025 роки надають висновкам переконливості.

Ключові наукові результати та особисті положення автора. До найбільш значущих наукових результатів дисертаційного дослідження належать:

1. Авторська концептуальна модель де-факто прецедентності як самостійного правового феномену, що характеризує нормативно-фрагментований інституціоналізований прецедентний вплив судових актів і є першою в українській доктрині системною теоретичною рамкою для осмислення цього стану правопорядку.

2. Системна типологія шести взаємопов'язаних бар'єрів інституціоналізації прецедентності (доктринально-методологічних, нормативних, інституційних, процедурних, інформаційних, соціальних), яка є першою в Україні комплексною

діагностикою причин фрагментарності нормативного оформлення прецедентного впливу.

3. Удосконалена чотирикритеріальна класифікаційна модель судових прецедентів з додатковим поділом на безумовно-обов'язкові та умовно-обов'язкові, конфірмативні та інтерпретативні різновиди, яка підвищує практичну придатність класифікації у правозастосуванні.

4. Трирівнева шкала юридичної зв'язаності та цілісний пакет узгоджених законодавчих пропозицій, що охоплює доповнення ст. 13 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», механізм «контрольованого відступу» від правових висновків ВС, доповнення ЗУ «Про доступ до судових рішень» і нову ст. 6-1 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ».

5. Авторське *de lege ferenda* визначення конструкції «подібних правовідносин» для процесуального законодавства, яке спрямоване на унормування застосування прецедентно-орієнтованих висновків у практиці судів.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження мають широкий практичний потенціал. У сфері правотворчості – запропоновані законодавчі пропозиції є готовими до нормопроектного використання. У правозастосовній практиці – трирівнева шкала юридичної зв'язаності і підходи до операційного застосування практики ЄСПЛ мають безпосереднє прикладне значення для суддів, прокурорів і адвокатів. Практичну цінність підтверджено актами впровадження: у Північному апеляційному господарському суді (01.05.2026), ІСС Ukraine (26.02.2026), а також в освітньому процесі ПЗВО «Київський міжнародний університет» (акт № 317 від 17.02.2026) і ВНЗ «Київський університет ринкових відносин» (акт № 58 від 23.02.2026). В освітній сфері матеріали дисертації можуть бути використані при викладанні «Теорії держави і права», «Конституційного права», «Цивільного процесу», «Господарського процесу», «Судових систем та порівняльного судового права».

Оформлення дисертації. Дисертаційна робота Іваніва Андрія Романовича загалом оформлена відповідно до вимог, які висуваються до такого виду наукових праць. Текст викладено державною мовою, у науковому стилі, з дотриманням логіки, структурної послідовності та внутрішньої узгодженості основних положень. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають поставленим завданням та змісту основного тексту дисертації. Звернення здобувача до наукових підходів, положень, висновків і текстів інших авторів супроводжується належними посиланнями на відповідні джерела. Ознак порушення академічної доброчесності у дисертаційній роботі мною не виявлено. Зміст дисертації засвідчує самостійність авторського підходу, оригінальний характер отриманих результатів і належний рівень культури наукового цитування.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Попри загальне позитивне враження від дисертаційної роботи Іваніва А. Р., окремі її положення мають дискусійний характер і можуть бути предметом додаткового обговорення під час публічного захисту.

1. У дисертації слушно звертається увага на проблему нечіткості категорії «подібних правовідносин» та пропонується авторське *de lege ferenda* визначення цієї конструкції для процесуального законодавства. Така пропозиція видається обґрунтованою, однак викликає інтерес її практичний вимір. У зв'язку з цим доцільно уточнити: чи не вбачає автор ризику, що навіть нормативне визначення «подібних правовідносин» не усуне остаточно суддівського розсуду, а лише змінить форму його прояву?

2. Робота містить цікаву й методологічно продуману пропозицію щодо градації обов'язковості прецедентних орієнтирів – від обов'язкових до таких, що мають лише переконливе значення. Разом із тим така модель сама по собі може породжувати нові питання щодо критеріїв віднесення конкретної правової позиції до того чи іншого рівня. Тому доцільно було б уточнити: яким чином, на думку автора, має визначатися межа між правовими висновками, що підлягають обов'язковому врахуванню, і тими, що можуть використовуватися лише як орієнтир переконливого характеру?

3. У підрозділі 3.2 обґрунтовано пропонується модель «контрольованого відступу» від раніше сформованих правових висновків. Автор переконливо показує, що така модель здатна забезпечити керовану еволюцію правових позицій. Водночас виникає питання: чи достатньо, на думку автора, удосконалити лише зміст мотивованої ухвали про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду, чи для реальної ефективності механізму «контрольованого відступу» потрібні також додаткові процесуальні фільтри або інституційні гарантії?

4. Здобувач слушно підкреслює проблему «старіння» правових позицій в умовах нестабільного нормативного регулювання та ілюструє її переконливими прикладами із судової практики. Водночас дискусійним є питання про критерії, за якими слід констатувати втрату актуальності правового висновку. У зв'язку з цим хочу уточнити: чи має така втрата актуальності визначатися формально – через зміну законодавства, чи також матеріально – через зміну правового контексту, соціальних умов і стандартів правозастосування?

Наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Вони мають дискусійний характер, спрямовані на уточнення окремих авторських положень і можуть бути враховані у подальших наукових дослідженнях здобувача. Наукова обґрунтованість результатів, цілісність дисертаційної концепції та практичне значення запропонованих рекомендацій не викликають сумнівів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено у 8 наукових працях: 4 статтях у наукових фахових виданнях України та 4 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Статті опубліковано у виданнях «Економіка. Фінанси. Право» (2023), «Аналітично-порівняльне правознавство» (2024), «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право» (2025), «Європейські перспективи» (2025, у співавторстві з науковим керівником). Апробацію пройдено

на конференціях у Вінниці (2023, 2024) та Чикаго, США (2025). Рівень апробації відповідає встановленим вимогам до дисертаційних робіт.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Іваніва Андрія Романовича на тему «Прецедентна сила судових актів у національному судочинстві: проблемні питання і особливості» є самостійним, науково зрілим і практично значущим дослідженням. Рецензована дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40. Дисертація заслуговує на позитивну оцінку, а її автор – Іванів Андрій Романович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

Олександр ТКАЧЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії права,
міжнародного права та приватного
права
Київського міжнародного
університету

«10» червня 2026 р.

Підпис _____ / О. Ткаченко /

